

ЮЛІЯ ГЕРАСИМЕНКО
JULIA GERASYMENKO
YULIYA HERASYMENKO

<https://orcid.org/0000-0002-8888-7472>

ВІКТОРІЯ ВЕЛІЄВА
WIKTORIA WELIJEWA
VIKTORIYA VELIEVA

<https://orcid.org/0000-0002-4455-7973>

РОМАН ОСТАПЕНКО
ROMAN OSTAPENKO
ROMAN OSTAPENKO

<https://orcid.org/0000-0002-5976-5871>

РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО РИНКУ ПРАЦІ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

ROZWÓJ UKRAIŃSKIEGO RYNKU PRACY W WARUNKACH CYFRYZACJI

DEVELOPMENT OF THE UKRAINIAN LABOUR MARKET IN THE CONTEXT OF DIGITALISATION

Анотація. Проаналізовано фактори, що впливають на структуру ринку праці: економічні, соціальні та політичні. Досліджено специфіку ринку праці України з урахуванням різних категорій фахівців в умовах цифровізації.

Ключові слова: ринок праці, цифровізація, категорії працівників, особливості формування, передвоєнний період, економічні умови, соціальні виклики.

Streszczenie. Analizie poddawane są czynniki wpływające na strukturę rynku pracy: ekonomiczne, społeczne i polityczne. Zbadano specyfikę rynku pracy Ukrainy, biorąc pod uwagę różne kategorie specjalistów w warunkach cyfryzacji.

Słowa kluczowe: rynek pracy, cyfryzacja, kategorie pracowników, specyfika formacji, okres przedwojenny, uwarunkowania gospodarcze, wyzwania społeczne.

Abstract. Factors affecting the structure of the labor market are analyzed, such as economic conditions, social and political factors. The interaction between different categories of workers and the development of the labor market in the context of the pre-war period is studied.

Keywords: labor market, digitalization, categories of workers, peculiarities of formation, pre-war period, economic conditions, social challenges.

Вступ. За останні десятиліття в Україні спостерігається активний процес цифрової трансформації суспільства, що впливає на всі сфери життя, зокрема на ринок праці. Цифрові технології призводять до зміни вимог до кваліфікації працівників, а також зростає попит на фахівців з інформаційних технологій, аналітики даних, програмування та інших цифрових компетенцій. Цифровізація спричиняє розрив у навичках серед різних категорій працівників, що призводить до нерівності доступу до ринку праці та збільшення соціальної нерівності. Передвоєнний період характеризується економічною нестабільністю, що має великий вплив на ринок праці, зокрема на рівень заробітної плати, зайнятість та безробіття. В умовах цифровізації зростає потреба в перекваліфікації працівників для їх адаптації до нових умов ринку праці та відповідно до зміни технологічного ландшафту. Цифрові технології сприяють розвитку гіг-економіки, де праця надається на непостійних умовах та за допомогою онлайн-платформ.

Розуміння особливостей формування ринку праці України різних категорій працівників є ключовим для розроблення ефективних стратегій стійкого економічного зростання України в умовах цифрової трансформації.

Мета статті: виявлення особливостей формування сучасного ринку праці в Україні різних категорій працівників у контексті цифровізації та виявлення ключових напрямів його подальшого розвитку.

Методи дослідження. У статті використано різні методи дослідження: аналіз статистичних даних – дослідження статистичних показників ринку праці, таких як розподіл робітників за професією за основним місцем роботи, розподіл робітників за фактично відпрацьованим часом за тиждень на основній роботі та розподіл робітників за тривалістю пошуку роботи; експертні опитування – проведення опитувань експертів з різних галузей, що дозволяє зібрати кваліфіковані думки

і оцінки стосовно впливу цифровізації на ринок праці; аналіз випадкової вибірки – проведення спостережень серед випадково обраних представників різних категорій працівників для збору даних про їх думки, досвід та потреби в умовах цифрової економіки; аналіз наукової літератури – попередніх досліджень, наукових статей, звітів та інших джерел, що дозволяє оцінити стан досліджуваної проблеми та врахувати наявне наукове підґрунтя; кейси – дослідження конкретних випадків успішної або неуспішної адаптації працівників різних категорій до умов цифровізації на українському ринку праці.

Виклад основного матеріалу. Україна, як і більшість країн світу, переживає період інтенсивної цифровізації, що впливає на всі сфери економіки, зокрема на ринок праці. Цифрові технології трансформують традиційні галузі, вимагаючи нових навичок та знань від працівників. Однак особливості цього процесу в умовах передвоєнного періоду, коли економіка зазнала значних викликів та нестабільності, потребують уважного аналізу і розуміння.

Цифрові технології створюють нові можливості для працівників різних категорій. Наразі попит на фахівців з інформаційних технологій, аналітики даних та інших цифрових компетенцій зростає експоненційно. Проте це ставить під загрозу традиційні професії та може призвести до нерівності доступу до ринку праці. Також цифрові технології змінюють вимоги до кваліфікації працівників. Якщо раніше було достатньо базових навичок, то зараз компанії шукають працівників з вищою освітою та додатковими курсами з цифрових технологій.

Важливо враховувати соціальні аспекти цифровізації. З одного боку, цифрові технології сприяють збільшенню зайнятості та підвищенню продуктивності праці. З іншого боку, вони призводять до виникнення нових форм безробіття та знищення традиційних ринків праці. Отже, в умовах цифрової трансформації в передвоєнний періодів Україні виникають нові виклики та можливості для ринку праці. Для успішного подолання цих викликів була необхідна комплексна стратегія, яка б враховувала індивідуальні потреби різних категорій працівників та забезпечувала б їх адаптацію до нових умов.

Учасники Всесвітнього економічного форуму стверджують, що впровадження нових технологій призведе до перерозподілу функцій між людьми та машинами, що спричинить зменшення кількості робочих місць на 85 мільйонів. Натомість з'явиться 97 мільйонів нових ролей, які будуть більш адаптовані до новітніх технологій. Спостерігається зростання кількості людей, які шукають роботу в нових для них галузях. Приблизно 50% тих, хто вступає в сферу штучного інтелекту та аналізу

даних, мали раніше досвід роботи в зовсім інших сферах. У сфері продажів ця кількість становить 75%, у контент-індустрії – 72% та у інженерії – 67% (Кузнецова, 2019).

Фірми стикаються з викликами впровадження новітніх технологій через нестачу кваліфікованих кадрів на місцевому ринку праці. З огляду на це очікується, що до 2025 року більше ніж 70% роботодавців пропонуватимуть перепідготовку та підвищення кваліфікації для своїх працівників. Проте залучення співробітників до цих програм відстає: лише 42% людей візьмуть участь у навчанні за підтримки свого роботодавця (Пищуліна, 2020).

Розподіл робітників за професіями за основним місцем роботи може відрізнитися від вимог конкретного сектору економіки та виробничих потреб. Наприклад, у великих промислових містах може бути значна кількість робітників у важкій промисловості, такій як металургія або автомобільна промисловість. У регіонах з розвинутою сільськогосподарською базою може переважати кількість робітників у сільському господарстві. Також варто враховувати розвиток сфери послуг та інформаційних технологій, що може вплинути на розподіл робітників за професіями. Наприклад, у мегаполісах може бути велика кількість робітників ІТ-сфери, фінансів та послуг, в той час як у менших містах або сільських районах ці професії можуть бути менш представленими (табл. 1).

У розподілі робітників за професією за основним місцем роботи враховується, який саме фах має особа і де вона працює. Наприклад, менеджери працюють керівниками, на другому місці – фахівці у сфері торгівлі та послуг. Професіонали працюють згідно з отриманим дипломом. Фахівці найбільше працюють за професією; є працівники сфери торгівлі та послуг, керівники, найпростіші професії, тобто отримання диплома ще не свідчить про те, що людина буде працювати за фахом. Серед технічних працівників є керівники і більша частина це технічні службовці, є працівники сфери торгівлі та послуг, робітники сільського господарства, робітники з обслуговування. Серед таких професій: менеджери, професіонали, фахівці, технічні службовці, є багато працівників серед найпростіших професій – це свідчить про те, що держава не може дати можливості реалізуватися особам, які мають диплом за певним фахом.

Таблиця 1. Розподіл робітників за професіями за основним місцем роботи у 2021 році в Україні

Спеціальності за дипломом	Законодавці, керівники	Професіонали	Фахівці	Технічні службовці	Працівники сфери торгівлі та послуг	Кваліфіковані робітники сільського гос-тва	Кваліфіковані робітники з інструментом	Робітники з обслуговування, експлуатації	Найпростіші професії
Менеджери (керівники) підприємств	175	47	48	51	80	3	18	27	28
Професіонали	5126	17298	2976	964	2574	257	994	1026	1979
Фахівці	1646	544	8964	911	4129	418	1732	2000	4382
Технічні службовці	53	13	54	276	285	32	50	72	329
Працівники сфери торгівлі та послуг	169	24	82	233	4250	211	299	250	2033
Кваліфіковані робітники сільського та лісового господарств, риборозведення та рибальства	7	0	0	7	36	54	14	21	120
Кваліфіковані робітники з інструментом	313	18	241	209	1729	402	6355	1682	4525
Робітники з обслуговування, експлуатації та контролю за роботою технологічного устаткування, складання, устаткування та машин	161	15	86	102	861	315	784	5682	3941
Не мають спеціальності	583	37	347	570	4781	1844	2188	2906	14863

Джерело: Державна служба статистики України. (б. д.). Державна служба статистики України. <https://www.ukrstat.gov.ua/>

Працівники сфери торгівлі працюють переважно за фахом, на другому місці також найпростіші професії. Порівняно з іншими позиціями саме ці дві категорії є найбільшими, тобто люди або знаходять себе, або йдуть працювати в найпростіші професії. У цьому випадку більшість знайшла себе, там є й і керівники, і професіонали, і фахівці. Серед кваліфікованих робітників сільського господарства керівників не дуже багато, є працівники сфери торгівлі, кваліфіковані робітники сільського

господарства, але, на жаль, більшість з цієї категорії саме найпростіші професії, тобто люди не працюють в сільському господарстві. З-поміж кваліфікованих робітників з інструментом більшість працює за фахом (більше 6000, з них 4500 виявилися працівниками найпростіших професій). Є люди, які працювали у сфері торгівлі, що є свідченням того, що вони не знайшли себе за фахом. Серед робітників з обслуговування, експлуатації та ремонту – є особи, які стали керівниками різного рівня, і професіоналами, і фахівцями. Майже 4000 осіб працює за найпростішими професіями, є й ті, що працюють у сфері торгівлі.

І останні – це ті, що не мають спеціальності – є такі, що працювали керівниками, можливо, люди створили власний бізнес; і фахівці працюють і професіонали, але найбільше серед них – 14000 – люди, які мали найпростіші професії.

Отже, основна проблема – це відсутність відповідності між отриманою освітою та робочим місцем. Причини є різні, зокрема недостатня кількість вакансій у сфері, відсутність можливостей для кар'єрного зростання або навіть відповідне визнання кваліфікацій. Щоб вирішити цю проблему, варто провести аналіз ринку праці та робочих місць у відповідних галузях, сприяти набуттю додаткових навичок та перекваліфікації для забезпечення відповідності змінним потребам ринку, а також підтримувати підприємництво і розвиток малого та середнього бізнесу для створення нових робочих місць. Це також вимагає вдосконалення системи освіти та навчання, щоб краще відповідати потребам ринку праці і забезпечувати студентів необхідними навичками та практичним досвідом для успішної кар'єри в обраній сфері.

Розподіл робітників за фактично відпрацьований час за тиждень на основній роботі варіюється відповідно до законодавства країни, політики компаній та умов праці. Типовий робочий час, встановлений на рівні держави, – 40 годин на тиждень, він може відрізнятися в залежності від галузі праці.

Наступний розподіл робітників – за фактично відпрацьованим часом за тиждень на основній роботі (табл. 2). Були надані такі варіанти відповідей: до 20 годин, 20-29 годин, 30-39 годин, 40 годин і понад 40 годин. І ми тут бачимо, що серед менеджерів переважна більшість працює 40 годин на тиждень, тобто 8-годинний робочий день. Професіонали – переважна більшість працюють 40 годин на тиждень. Фахівці – 16000 осіб працює 40 годин на тиждень, подібний розподіл і в технічних службовців. Працівники сфери торгівлі та послуг, кваліфіковані робітники сільського господарства, кваліфіковані робітники з ін-

струментом, робітники з обслуговування і ті, хто не має спеціальності, працюють 40 годин на тиждень.

Таблиця 2. Розподіл робітників за фактично відпрацьованим часом за тиждень на основній роботі у 2021 році в Україні

Спеціальності за дипломом	до 20 годин	20-29 годин	30-39 годин	40 годин	понад 40 годин
Менеджери (керівники) підприємств	1	16	32	339	71
Професіонали	1467	2316	2984	22112	2724
Фахівці	559	1639	2586	16426	2893
Технічні службовці	14	101	108	733	175
Працівники сфери торгівлі та послуг	185	647	669	4956	871
Кваліфіковані робітники сільського та лісового господарств, риборозведення та рибальства	6	37	43	135	34
Кваліфіковані робітники з інструментом	300	1111	1565	9933	2296
Робітники з обслуговування, експлуатації та контролю за роботою технологічного устаткування, складання устаткування та машин	255	899	1182	7796	1676
Не мають спеціальності	1248	3290	3667	15638	3788

Джерело: Державна служба статистики України. (б. д.). Державна служба статистики України. <https://www.ukrstat.gov.ua/>

Такий розподіл робочого часу свідчить про відповідність законодавству щодо робочого часу та відпочинку, а також може вказувати на здатність компаній дотримуватися цих норм.

Розподіл робітників за тривалістю пошуку роботи може бути досить різноманітним і залежить від багатьох факторів, таких як і рівень безробіття, стан економіки, доступність вакансій, кваліфікація працівників та ін.

Таблиця 3. Розподіл робітників за тривалістю пошуку роботи у 2021 році в Україні

Спеціальності за дипломом	до 3 місяців	від 3 до 6 місяців	від 6 до 12 місяців	12 місяців і більше
Менеджери (керівники) підприємств	8	6	6	0
Професіонали	211	175	159	0
Фахівці	212	174	134	0
Технічні службовці	13	9	11	0
Працівники сфери торгівлі та послуг	63	43	37	0
Кваліфіковані робітники сільського та лісового господарств, риборозведення та рибальства	7	1	2	0
Кваліфіковані робітники з інструментом	150	114	75	0
Робітники з обслуговування, експлуатації та контролю за роботою технологічного устаткування, складання устаткування та машин	131	66	38	0
Не мають спеціальності	314	223	112	0

Джерело: *Державна служба статистики України*. (б. д.). Державна служба статистики України. <https://www.ukrstat.gov.ua/>

У таблиці 3 вказано, які спеціальності яким чином були затребувані на ринку праці. Є такі варіанти відповідей: до 3 місяців, від 3 до 6 місяців, від 6 до 12 місяців та 12 місяців і більше. Ми бачимо, що менеджери займалися пошуком роботи до 3 місяців, від 3 до 6 місяців і від 6 до 12 місяців. Подібна ситуація у професіоналів, переважна більшість з них шукала роботу до 3 місяців, чимало – від 6 до 12 місяців. Можливо, тому, що люди були на обліку в центрі зайнятості і спочатку отримували 80% від заробітної плати, це їх влаштувало, можливо, люди просто відпочивали. Фахівці – подібна ситуація – переважна більшість шукала роботу до 3 місяців, але є й ті, що шукали від 3 до 6 місяців та від 6 до 12 місяців. Технічні службовці – подібна ситуація щодо тривалості пошуку роботи. Працівники сфери торгівлі та послуг – переважна більшість знаходила роботу до 3 місяців, потім від 3 до 6 місяців, значна кількість – від 6 до 12 місяців. Кваліфіковані робітники сільського та лісового господарств – тут незначна статистика, переважна більшість знайшла роботу до 3 місяців, менша кількість шукали трохи довший час. Кваліфіковані робітники з інструментом та робітники з обслуговування

та експлуатації – також мало витрачали часу на пошуки роботи. Можна зробити висновок, що ці спеціалісти затребувані на ринку праці. І ті, що не мають спеціальності, також шукали роботу переважно – до 3 місяців.

Розподіл робітників за тривалістю пошуку роботи може вказувати на певні тенденції на ринку праці та на рівень попиту на певні спеціальності. Якщо більшість працівників знайшли роботу протягом перших трьох місяців, це свідчить про високий рівень попиту на ці спеціальності або ефективність процесу пошуку роботи.

Війна вплинула на всі галузі економіки нашої держави та повсякденне життя населення. Повномасштабна російська агресія проти України призвела до того, що спочатку ринок праці практично завмер. За даними опитування роботодавців у березні 2022 року, половина тих, хто раніше працював, втратила свої робочі місця, головним чином через руйнування підприємств або зменшення обсягів їхньої діяльності.

За інформацією від Державної служби зайнятості, нині найбільший попит серед роботодавців спостерігається на кваліфікованих працівників у сфері робітничих професій. Підприємства також активно шукають слюсарів, електриків, водіїв, трактористів, продавців, кухарів, двірників, прибиральників, бухгалтерів, вихователів, медсестер та інших фахівців. Конкуренція на ринку праці значно підвищилася. У середньому на одну вакансію, розміщену у системі Державної служби зайнятості, претендують 4 особи. У сфері торгівлі це число зростає до 8 осіб на одне робоче місце. Але найбільша конкуренція спостерігається в галузі фінансів та страхування, де на одну вакансію зазвичай претендують аж 24 кандидати.

За прогнозами експертів, після перемоги однією з найбільш популярних професій стане будівельник. Це створює сприятливі умови для відкриття 6-7 нових вакансій у супутніх галузях за кожним створеним робочим місцем у будівництві. Крім того, енергетики, працівники сільськогосподарства та переробної промисловості матимуть великий попит на ринку праці.

Після перемоги чимало людей можуть втратити можливість працювати на попередніх посадах, частково через отримані травми під час бойових дій. Збільшиться потреба в медичних працівниках, зокрема лікарях та реабілітологах, а також у фахівцях із професійної орієнтації та адаптації робочих місць, щоб допомогти якнайбільшій кількості людей повернутися до праці. Після війни багато людей також шукатимуть себе, і їм потрібна буде підтримка в цьому процесі.

Згідно з результатами аналізу сайту Work.ua, українці виявляли більший інтерес до віддаленої роботи. Однак після початку повномасш-

табного вторгнення Російської Федерації в Україну кількість таких вакансій скоротилася в чотири рази, в той час як загальний обсяг робочих місць на ринку праці скоротився у 10 разів. Проте у січні 2024 року спостерігається зміна тенденції. Пропозицій для віддаленої роботи вже на 3% більше, ніж у січні 2022 року. Проте середня конкуренція за ці вакансії зросла на 63%.

Упродовж двох років війни спостерігається значний приріст кількості робочих місць у громадському секторі, зокрема в сфері «Неприбуткові, благодійні та громадські організації», де кількість вакансій зросла в 10 разів. Також відчутно зростає попит на:

- вакансії для ветеранів (утричі більше, але це становить лише 7% від загального ринку праці);
- роботу для пенсіонерів (приблизно 4% від ринку праці);
- вакансії для людей з інвалідністю (зростання на 22%).

Також з'явилася нова категорія вакансій – спеціалісти Сил оборони, які раніше не були представлені на ринку праці.

Дослідження також вказує на попит на відновлення ментально-го здоров'я в Україні, що призводить до помітного зростання вакансій для психологів (на 136% у січні 2024 року порівняно з січнем 2022 року) і психіатрів (на 129%). Крім того, також зростає попит на фахівців з реабілітації та лікарів.

Важливо зазначити, що на ринку праці зростає частка жінок (з 57% до 62%) та молоді до 25 років, а також спостерігається серйозна дерусифікація резюме та вакансій, оскільки в січні поточного року 96% вакансій були складені українською мовою.

Висновки. Ще до воєнних дій багато кваліфікованих робітників втратили робочі місця та зазнали економічних труднощів. Проте деякі з них змогли знайти нові можливості для працевлаштування або перекваліфікуватися в нові галузі. Щодо спеціальності за дипломом та рівнем зайнятості більшість населення все ж таки працювала за наймом, що є негативним фактором, тому що люди мало реалізують себе з позиції бізнесу, тобто в Україні дуже важко вести бізнес, більшість не ризикує і йде працювати за наймом. Відповідно дипломів основним сферам реалізації професії негативним є той фактор, що всі сфери представлені найпростішими професіями, для людей, які не мають спеціальності, це зрозуміла ситуація, але для тих, хто має спеціальності, це є свідченням суттєвих проблем. Особливо технічні службовці, кваліфіковані робітники з інструментом, робітники з обслуговування та експлуатації – найбільші категорії, де реалізація дуже низька; подібна ситуація з працівниками торгівлі. Саме цим і спричинена довоєнна міграція людей за кордон, де

вони намагаються реалізувати себе з більш високим рівнем освіти, тобто йдеться про проблему розвитку економіки. Частково це пов'язано з тим, що в нашій країні люди не так вже багато і працюють, 40 годин – це середній показник. Якби була можливість більше працювати і більше заробляти, то вони б погодилися. Єдиний позитивний показник в тому, що більшість людей знаходила роботу до 3 місяців.

Бібліографія:

- Кузнєцова, Н. (2019, 1 січня). Вплив цифровізації на трансформацію праці та сектор креативної економіки. URL: https://www.academia.edu/45637736/Вплив_цифровізації_на_трансформацію_праці_та_сектор_креативної_економіки
- Пищуліна О. (2020). *Цифрова економіка: тренди, ризики та соціальні детермінанти*. Київ: Центр Разумкова. 274 с.
- Даниліна, С.О. (2022). *Ринок праці України в умовах цифровізації та воєнного стану*. The Russian-Ukrainian war (2014–2022(sad) historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects: Scientific monograph. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 80-86.
- Ukrinform. (2024, 15 лютого). *Ринок праці під час війни: які зміни потрібні*. Укрінформ – актуальні новини України та світу. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3827148-rinok-praci-pid-cas-vijni-aki-zmini-potribni.html>
- Як змінився ринок праці в Україні від початку війни? (б. д.-б). Visit Ukraine - RULES OF SAFE VISIT TO UKRAINE. URL: [https://visitukraine.today/uk/blog/3464/yak-zminivsyia-rinok-praci-v-ukraini-vid-pocatku-viini#:~:text=Загалом,%20за%20два%20роки%20війни,від%20загального%20ринку%20праці\);](https://visitukraine.today/uk/blog/3464/yak-zminivsyia-rinok-praci-v-ukraini-vid-pocatku-viini#:~:text=Загалом,%20за%20два%20роки%20війни,від%20загального%20ринку%20праці);)
- Аналітична та статистична інформація. Державний центр зайнятості. (б. д.-б). Головне | Державний центр зайнятості. URL: <https://www.dcz.gov.ua/analytics/69>
- Державна служба статистики України. URL:<https://www.ukrstat.gov.ua/>